

Селяни не могли протягом 9 років відмовитися від цих наділів. Для повного звільнення їм потрібно було викупити у власність садибу і наділ, після чого вони вважалися селянами-власниками [5].

Отже, можна зробити висновок, що кріпацтво на Чернігівщині набуло найбільших масштабів у ХІХ ст. У цей період Чернігівщини переживала глибоку кризу, суть якої полягала у посиленій експлуатації кріпаків, занепаді поміщицьких маєтків, гальмуванні розвитку капіталістичних процесів, загрозі «селянського бунту» та відставанні Росії від європейських держав-лідерів. Зазначені обставини і призвели, в подальшому, до відміни кріпацтва.

Список використаних джерел

1. <https://histua.com/slovník/k/kripectvo>
2. Гуржій О. І. Кріпацтво, кріпосне право //Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2009. Т. 5. 560 с.
3. <https://fakty.ua/ru/234880-3-maya-1783-goda-byl-prinyat-ukaz-ekateriny-ii-rasprostranivshij-krepostnoe-pravo-na-zhitelej-levoberezhnoj-ukrainy-i-slobozhanchshiny>
4. Маркова О. Є., Шандра В. С. Чернігівська губернія // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2013. 784 с.
5. <http://www.textreferat.com/referat-6551-2.html>

Бутурлим Д. А., здобувачка вищої освіти гр. МАГ-211

Науковий керівник – **Шакун Н. В.**, к. філос. н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПЕРМАКУЛЬТУРА ЯК ФІЛОСОФІЯ СТАЛОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Світ, як середовище життя організмів, постійно зазнає змін, однією з рушійних сил яких є людська діяльність. Зміна біоценозів, трансформація ландшафтів та порушення екосистем є наслідками стрімкого розвитку людства, для якого необхідно все більше енергії та ресурсів. Та чи є такий розвиток сталим, чи, як на думку деяких вчених більш доцільно говорити – збалансованим? Для задоволення навіть однієї життєво важливої та «розумної потреби» – забезпечення людства продовольством, застосовуються інтенсивні технології вирощування сільськогосподарських культур, які є ефективними, проте зовсім нерозумними по відношенню до середовища існування людства та всіх інших живих і неживих складових екосистем.

В сільському господарстві майбутнього безпосередній вплив людини на агроценози може бути заміненим на дистанційне керування дронами, що обробляють мільйони гектарів монокультури, чи на спостереження за автопілотною технікою. Такий технологічний прорив може призвести до віддалення людини від природи, зменшення усвідомлення біологічних процесів в агроценозах і, як наслідок – взаємопідтримуючий вплив людини і довкілля, як один із векторів сталого розвитку, втрачатиме свою сутність.

Методом ведення сільського господарства, при якому людина є максимально наближеною до природи, змінює її з врахуванням природних законів і процесів, збагачує біорізноманіття екосистем і водночас вирощує екологічно чисту продукцію, є пермакультура.

Слово «пермакультура» походить від словосполучення «довготривале сільське господарство» (permanent agriculture). Пермакультурі системи є функційно взаємопов'язані, а завдяки саморегуляції, для їх підтримання потрібно менше зовнішніх ресурсів. В сільськогосподарських системах поєднують різні види рослин (надаючи перевагу багаторічним) і тварин, зберігають осередки дикої та недоторканої природи в межах господарства. Родючість ґрунтів регулюється завдяки симбіотичній азотфіксації, контролюється ерозія ґрунтів, економно використовуються водні ресурси, а також пропагуються системи безорного землеробства, що підтримують родючість ґрунтів [1].

Пермакультура збагачена філософськими концепціями співіснування людини і Природи, та в певній мірі має свою окрему філософію, є окремим образом мислення.

Філософія пермакультури базується на трьох етичних правилах, які мають схожість з тривимірною моделлю сталого розвитку. Так, перше правило - турбота про Землю є паралельним до екологічного вектору сталого розвитку, в якому процес вирощування культур (матеріальне виробництво) зберігатиме здатність екосистем до відновлення.

Піклування про себе та свою сім'ю, забезпечуючи її екологічно чистими продуктами, піклування про суспільство, з яким можна ділитися власноруч вирощеною продукцією, задоволення власних потреб та повага до потреб інших закладені в етичному правилі турботи про людей. Якщо люди самостійно забезпечувати свої основні потреби, тоді у них відпадає необхідність шкодити довкіллю.

Один із законів сталого розвитку – закон справедливості, також є ключовим етичним правилом пермакультури. Обмеження споживання, перерозподіл надлишків та помірний спосіб життя для того, щоб уникнути нестачі ресурсів серед інших людей та нащадків.

В пермакультурі як одне ціле поєднуються світоглядні позиції еко- та біоцентристів. В ній присутня філософія цілісного погляду на речі, коли є розуміння, що будь-який природний елемент впливає на екосистему в цілому. Кожен компонент системи виконує свою функцію. Наприклад, птахи контролюють чисельність шкідників, бульбочкові бактерії на бобових рослинах фіксують азот з повітря. Деревя в загальному є багатофункціональними складовими системами пермакультури: дають тінь, дрова та захист від вітру та ерозії ґрунту, є джерелами органічної речовини, є притулком для птахів та диких тварин. Бур'яни, шкідники, захворювання, що є об'єктом знищення в традиційному землеробстві, в пермакультурі розглядаються під іншим кутом, із розумінням того, що й вони виконують свою роль і мають внутрішню цінність.

У філософії пермакультури простежується принцип ахімси. Хоча в пермакультурі не говориться про відповідальність людини за життя всіх живих істот, проте вона також сповідує максимально бережливе ставлення до всіх складових екосистеми. Спілкування з природою виховує в людини кращі моральні якості, які дозволяють їй завжди бути у взаємопорозумінні з природою, а не протистояти їй. Останнє твердження є одним із принципів пермакультури, в якому праця з Природою дозволяє зменшувати використання ресурсів та збільшувати продуктивність системи.

Задумливе спостереження, а не бездумна праця є наступним принципом філософії пермакультури. Пермакультура дозволяє розвивати і використовувати організуючу силу людського розуму замість м'язової сили чи енергії природного палива [2]. Спостереження за природою, як метод наукового пізнання, дозволяє якнайкраще вивчати біологічні процеси, розуміти їх, виявляти зміни в пермакультурній системі та виправляти помилки, які виникли при її створенні. Спостереження дає змогу зрозуміти особливості кожної ділянки та створювати, відповідний до конкретних умов, пермакультурний дизайн, в якому максимальна продуктивність поєднується з мінімальною фізичною працею. На думку відомого австрійського фермера, популяризатора методів пермакультури, Зеппа Хольцера, сама спроба гармонійного співіснування з природою дає безцінний досвід, мотивує людину чинити як мисляча особистість, перед якою стоїть завдання управління, а не боротьби. «Не опікуватися людьми, а дати їм можливість проявити свої здібності», – ще один з постулатів філософії пермакультури [3].

Голова пермакультурного господарства повинен бути першокласним фахівцем своєї справи, чудово розбиратися в законах природи і мати професійну інтуїцію. Тут необхідні висока самоорганізація, захопленість та терпіння. Тому пермакультура – це найвищий ступінь розвитку сільського господарства, до якого можна прийти лише самостійно та усвідомлено.

Вивчення принципів пермакультури може бути корисним не тільки для тих людей, які планують пов'язати своє життя із сільським господарством. Люди звикли вважати, що способом взаємодії в природі, де виживає найсильніший, є боротьба та конкуренція, проте пермакультура є наочним прикладом того, що набагато результативнішим може стати взаємовигідне співіснування.

Отже, пермакультура, є вищою організацією взаємодії людини і природи, в якій людина розумно керує наявними ресурсами, не завдаючи шкоди довкіллю, а натомість отримує екологічну чисту продукцію та гармонійне життя. Філософські концепції та принципи, етичні правила пермакультури, що тісно переплітаються з концепцією сталого розвитку, дають право називати пермакультуру одним, і чи не найважливішим, методом досягнення збалансованого і справедливого співіснування суспільства і природи.

Список використаних джерел

1. Пермакультура та полікультури. ГС «Пермакультура в Україні»: веб-сайт. URL: <https://www.permaculture.in.ua/index.php/uk/about-us-ua/pro-nas-ua/35-polycultures/102-permakultura-ta-polikultury> (дата звернення: 20.11.2021)
2. Синиціна К. Пермакультура. *Лабораторія соціальних інновацій*. URL: <http://www.cw.ru/analytics/1/view/81/> (дата звернення: 20.11.2021)
3. Хольцер З. Пермакультура Зеппа Хольцера. Практичне застосування для саду, городу та сільського господарства. Частина 1. перекл. з нім. Зеніна С. Орел. 2009. 160 с.

Бунак Д. В., здобувач ступеня доктора філософії 1 року навчання
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ФЕНОМЕН ТОТАЛІТАРИЗМУ: КОНФОРМІЗМ ЧИ ЕКСТРЕМІЗМ?

Джорджу Орвеллу належать слова: «Якщо вам потрібен образ майбутнього, уявіть чобіт, що топче обличчя людини – вічно». Ця гостра фраза якнайкраще ілюструє життя в тоталітарному суспільстві. І хоча, здавалося б, в ХХІ сторіччі, коли в більшості розвинених країн пропагують цінності демократії і ліберальності, репресивних систем бути не може, і все ж ми знаємо велику кількість країн з жорсткою диктатурою. А останні події показали, що навіть держави, які формально вважають себе демократичними, насправді сповідують, якщо не імперіалістичні, то авторитарні й тоталітарні ідеї.

Роздумуючи над тим, чому така дійсність можлива, неминуче приходиш до висновку, що це бажання самого суспільства жити без свобод і під тотальним контролем. Конформізм в тій чи іншій мірі притаманний багатьом людям. Якщо ти не маєш цілі, не знаєш, чого хочеш і як отримати схвалення, то варіант слідувати правилам, прописаним кимось «великим, сильним і розумним», виглядає привабливо. Він дарує комфорт і звільняє від необхідності брати на себе відповідальність за свої рішення.

Такі розклади ідеально підходять тоталітарній державі: люди хочуть контролю – держава контролює. Люди хочуть кумира – держава дає їм «вождя». Якщо є незгодні, то частину з них доведеться усунути. Але переважна кількість людей передумає просто під тиском більшості — якщо всі твої знайомі називають чорне білим, з великою вірогідністю ти подумаєш, що вони знають краще, і почнеш розділяти їх думку.

І так людина стає співучасником режиму, який їй загрожує.

В такій ситуації на арену виходять нонконформісти-самітники. Яскрава, харизматична особистість здатна перетягнути на свою сторону велику кількість людей, достукатись до тих, хто ще не зовсім втратив себе під дією пропаганди і залякування. Але така роль небезпечна: держава зробить все, щоб позбутись сильної опозиції, очорнити їх імена і зробити розправу максимально жорстокою, «щоб іншим не кортіло».

Коли ситуація доходить до «точки кипіння», набувають популярності екстремістські рухи. Екстремісти та радикали завжди є в будь-якій державі, але вони набирають сили і примножують прибічників, якщо суспільна криза стає занадто гострою. Відповіддю на репресії керівництва держави є протести, заворушення, замахы, вбивства і теракти. Діяльність екстремістських угруповань може призвести до повстань, революцій і громадянських воєн. Не важливо, буде така діяльність успішною чи ні, ситуація в державі дестабілізується і режим може похитнутись і пасти. Але в той же час, життя пересічних людей дестабілізується також, що не робить екстремізм «здоровим» способом оновлення влади.